Die gebruik van fiksie vir die ontwikkeling en optekening van navorsing in die sosiale wetenskappe

Julian Müller en Marguerite Müller

Julian Müller, Fakulteit Teologie, Universiteit van die Vrystaat
Marguerite Müller, Fakulteit Opvoedkunde, Universiteit van die Vrystaat

Opsomming

Die gangbare manier van rapportering van navorsing is die sogenaamde "expository essay" (verklarende opstel). In so 'n opstel sal die navorser die lesers volledig en duidelik inlig oor die probleem, die navorsingsvraag, die agtergrondliteratuur, metodologie, dataversameling en die implikasies van die bevindinge (Wade 2008:13). Die meeste akademici beskou hierdie manier van skryf oor navorsing as die enigste geldige manier. Proefskrifte en artikels wat ander opsies ondersoek, kry dikwels die wind van voor, omdat dit nie inpas by die gangbare en aanvaarde nie. Tog is dit interessant dat die gebruik van fiksie vir die rapportering van navorsing glad nie so vergesog is nie, en eintlik reeds goed gedokumenteer en beskryf is.

Narratiewe navorsing is deel van 'n groot skool van poststrukturalistiese denke en as benadering tot navorsing het dit gelukkig reeds inslag gevind. Binne hierdie skool van denke en praktyk word verskillende kunsvorme beproef as maniere om navorsing te doen en ook aan navorsingsbevindinge beslag te gee. In hierdie artikel word veral oor die genre van fiksie as een van daardie uitdrukkingsvorme besin.

Wat aangebied word, is nie 'n neutrale besinning oor die vraag hoe fiksie gebruik kan word in die rapportering van navorsing nie. Die twee skrywers is dit met mekaar eens oor, en oortuig van, die waarde en betekenis van fiksie in die navorsingsomgewing. Die artikel behels 'n refleksie op die pad wat beide van hulle al met fiksie en navorsing gestap het. Hulle besin oor die bydrae wat fiksie in hulle verstaan en doen van navorsing gemaak het. Hulle toon aan dat fiksie aangewend kan word om die bevindinge van navorsing in stories uit te pak en te ontwikkel. Dit beteken dat die feite van die navorsing (temas, kategorieë, kulturele insigte, ens.) in fiksie weergegee word. So word dit 'n lewende verslag wat die navorsing as 'n verhaal oordra.

Trefwoorde: fiksie; narratief; navorsingsmetode; rapportering van navorsing

Abstract

The use of fiction in the development and presentation of research in the social sciences

The expository essay is the most widely accepted way to report on research findings. In such an essay the researcher usually discusses the research problem, research question, background literature, methodology, data collection, implications and findings (Wade 2008:13). Most academics see this way of writing about research as the only valid way to do so. Theses and articles that explore other possibilities, such as through fiction writing, are often perceived as problematic as they do not fit the generally accepted conventional research practices. Yet the use of fiction as a research methodology is not unheard of and has, in fact, been well documented and discussed in academic literature. Narrative research is part of a larger school of poststructuralist thought and as an approach to research it has already found acceptance. Within this school of thought and practice different art forms are being tested as ways of doing research and reporting on research findings. Narrative research, which emerged from poststructuralist thought, is a well-established research approach. Within narrative research it is possible to experiment with different artistic forms and ways to approach research. In this article we focus on the genre of fiction as one such a form of expression.

The narrative approach is not concerned in the first instance with data and truth within the story, but rather with the story in and of itself, and particularly with the telling of the story as a way in which we construct our realities. The process of storytelling has meaning in and of itself, and not just the content of the story that can be broken up into fragments and analysed by means of themes, codes, and even computerised analysis. In the narrative approach no distinction is made between fact and fiction, between "story" and "history".

This article is not an attempt at neutral or "objective" research on the question of how fiction can be used in the reporting of research. It is, rather, the unpacking of our conviction that fiction makes an enriching contribution to the process of doing research and interpreting it. This article is therefore a description of the road that both of us have already walked with fiction and research in order to reflect on the contribution that fiction, in our understanding, can make to the research process.

According to Caine, Murphy, Estefan, Clandinin, Steeves and Huber (2016:1) there are three objectives that can be achieved with "fictionalizing in narrative inquiry": the protection of the identities of co-researchers, the creation of distance between ourselves and our experiences, and its use as an imaginative way to enrich the research space and the interpretation of research. Something that could possibly be added is that it also makes academic research more accessible to non-academic audiences.

It is interesting and important to discover that the accepted use of fictional names (pseudonyms) is, in actual fact, already a form of fiction writing. It is used out of ethical concern to protect people who participate in the research. The purpose of pseudonyms is to disguise time, place and other indicators of identity. One could also express the second objective above as "a process of creating an other to tell more" (Caine et al. 2016:3). Fiction creates the possibility of a deeper or thicker description ("more") and at the same time also creates protection for the writer/researcher so that he/she does not become unnecessarily exposed and vulnerable.

The article is an exploration of how we have both used fiction in our research. We argue that fiction can add much value to the research process and reporting thereof through reflecting on our journey as researchers and how we have incorporated the use of fiction in our research. Julian looks specifically at the successes and challenges of using fiction as a way of reporting on a research project about ubuntu at the University of Pretoria, and Marguerite tells of her use of fiction in writing her PhD thesis on the theme of educator identity and anti-oppressive theory at the University of the Free State. Julian writes about the anxiety that many researchers have around the use of fiction as a research tool, as the perception still largely exist that research should be factual and scientific. However, he also writes about how the researchers on the ubuntu project came to use fiction to open up new research spaces and new readings of their narratives. Julian uses the example of one of his PhD students, John Eliastam, who uses auto-ethnography to create an emotionally resonating piece that shares many elements of fiction writing. This type of research reporting is shown as useful to help the researcher give expression to the emotions and feelings that usually form part of a research process, but often go unreported. It is also useful in drawing in the audience, and intentionally eliciting an emotional rather than a purely rational response from the reader.

In her thesis Marguerite creates a range of characters to tell the story of her research journey. The characters are based on real research participants and how their contributions helped the fictional narrative to take shape around academic theory. As such, fiction is used to grapple with theory, but also to bring it to life and create a text in which we can explore our understandings, and also look beyond the limits of what we understand. Fiction in this sense is used to push the boundaries of what is acceptable in academic writing and reporting, but also to push the boundaries of the researcher's learning by bringing the *what if* question to the centre of the research process. The *what if* question propels the story forward and helps the researcher to explore unexplored territory as the story is formulated using the research theories, data and interpretations.

By reflecting on our use of fiction in our research we consider the use thereof for research practice in general and show how fiction can be used to unpack research findings; in other words, how the "facts" of research (themes, categories, cultural insights etc.) can be repackaged as fiction and how research reporting can become storytelling. This means that the so-called "facts" of research are integrated with fiction in order to create a living account of the research that demonstrates rather than tells.

Keywords: fiction; narrative; research method; research reporting

1. Inleiding

In hierdie artikel skryf ons oor die gebruik van fiksie in navorsing. Ons verwys na beide die konstruering van navorsing en die optekening daarvan. Daar is 'n paar redes waarom ons hieroor skryf. Eerstens wil en moet ons albei ons eie voorkeur vir fiksie as genre openbaar. Statistiek as sodanig, behalwe wanneer dit 'n storie vertel, het nog nooit tot ons gespreek nie.

> *Julian*: In die boekwinkel bevind ek my gedurig by die fiksierak en op universiteit was my lekkerste kursus Afrikaans tot op derdejaarvlak – lekkerder as die meeste teologiese vakke.

> *Marguerit*e: Ek het nog altyd gevoel dat ek meer en makliker leer deur stories as deur wetenskaplike feite. Op skool was kuns en geskiedenis my gunstelingvakke, juis omdat ek in hierdie vakke ondervind het dat ek die wêreld en myself beter leer verstaan het deur stories.

Ons albei se belangstelling was dus nog altyd in letterkunde en dit het mettertyd na ons navorsing oorgespoel. Maar daar is ’n tweede en miskien belangriker oorweging waarom ons hierdie tema behandel. By die lees van navorsingsartikels, en veral skripsies en proefskrifte, word ons so dikwels met ’n gevoel van onbevrediging gelaat. Dit is asof mens telkens weer wil vra: *So what?* Daar leef dikwels by ons die gevoel dat daar tog meer ontdek moet word as die paar algemene en dikwels holruggeryde stellings aan die einde van sulke geskrifte. Kortom, ons het ’n behoefte daaraan om navorsing wat gedoen is, beter te laat tuiskom. Om iets opwindends te kan raaksien en dit so te verwoord dat dit verhelder en inspireer. Hier kan fiksie moontlik nuwe deure oopmaak vir navorsing wat meer toeganklik en opwindend is.

Ongelukkig word die gebruik van fiksie in die navorsingsomgewing steeds (internasionaal, en beslis ook in Suid-Afrika) met agterdog bejeën. Selfs net by die gebrúik van die woord *fiksie* saam met die woord *navorsing* ontstaan daar vrae en besware. Vir wetenskaplikes en akademici wat hulle in die denkrigting bevind waarvolgens die werklikheid iets objektiefs is en die navorser ’n buitestander, bly konsepte soos *narratief* en *fiksie* moeilik verteerbaar – vir hulle is dit “aesthetic forms which is are seen as the writing of literature and not the writing of scientific research” (Wade 2008:17). By kritici bestaan die persepsie steeds dat die gebruik van hierdie genres daartoe sal lei dat maklike aannames gemaak word en dat foutiewe voorstellings van die navorsing gedoen kan word. Dit is, interessant genoeg, en gelukkig nie meer, die geval met ’n konsep soos *narratiewe navorsing* nie. Narratiewe navorsing as deel van ’n groot skool van poststrukturalistiese denke en as benadering tot navorsing het gelukkig al inslag gevind. Die woord *fiksie*, aan die ander kant, ontlok steeds meer weerstand as die term *narratief*.

Die groter openheid vir die “narratiewe benadering” berus moontlik op ’n verwarring met wat “narratologie” genoem kan word. Narratologie behels die kennis en wetenskap van stories as ’n verskynsel. Net soos in die geval van die narratiewe benadering, behels dit ’n positiewe beoordeling van stories. Daardie stories word dan “wetenskaplik” bestudeer en ontleed. Op hierdie manier word die storie dan net ’n ander vorm van data, terwyl die narratiewe benadering ’n alternatiewe verstaan van die werklikheid behels. Laasgenoemde werk eerder met verhaal as metafoor vir die verstaan van hoe ons ons realiteit konstrueer. Dit fokus meer op die proses van “story-ing” as op die verhaal as objek of bron van data.

Die narratiewe benadering gaan nie oor data en waarheid binne-in die storie nie, maar eerder oor die storie as sodanig en veral oor die vertel van die verhaal as ’n manier waarop ons ons werklikhede konstrueer. Die proses van storievertel as sodanig het betekenis en nie net die inhoud van die storie wat met temas en kodes en selfs rekenaargebaseerde programme in fragmente opgebreek en ontleed kan word nie. In die narratiewe benadering word daar nie onderskeid getref tussen feit en fiksie, tussen “story” en “history”, nie.

Hierdie artikel is geen poging tot neutrale of “objektiewe” navorsing oor die vraag na die verhouding tussen fiksie en navorsing nie. Dit is eerder ’n uiteensetting van ons oortuiging dat fiksie ’n verrykende en verreikende bydrae lewer tot die doen van navorsing en die interpretering daarvan. Wat volg, is dus ’n uiteensetting van die pad wat beide van ons (Julian

en Marguerite) al met fiksie en navorsing gestap het ten einde te reflekteer op die bydrae wat fiksie in ons verstaan en doen van navorsing gemaak het.

2. Geleidelike ontdekking en groeiende oortuiging

2.1 Julian vertel

Toe ek jare gelede ’n kursus in narratiewe terapie in Chicago by Freedman en Combs (Evanston Family Centre) bygewoon het, het ek een middagetepouse in die boekwinkel oorkant die straat verwyl en op ’n boek van Anne Lamont afgekom. Die titel, *Bird by bird*, het my onmiddellik geïnteresseer. Dit gaan daaroor dat skryfwerk metafories gesproke voëltjie vir voëltjie aangepak moet word. Jy moenie wegval met voëls in die algemeen nie, maar eerder begin by die één voëltjie wat jy nou daar op die grasperk sien. Van daar af gaan jy na die volgende en dié lei jou weer verder. Lamont ontwikkel ’n eie metode van fiksie skryf en na aanleiding daarvan het ek in die maande daarna op my eie en later ook saam met kollegas artikels in vakwetenskaplike tydskrifte gepubliseer. Daarin het ons fiksieskryf as metafoor gebruik vir die doen van pastorale terapie, en ook vir navorsingsmetodologie. Dit was lekker skryfwerk, maar noudat ek daaraan terugdink, besef ek dat dit nie werklik oor die skryf van fiksie as genre gegaan het nie, maar eerder oor Lamont se model van fiksieskryf wat ons as metafoor vir terapie en navorsing gebruik het.

Daarteenoor is die bedoeling van hierdie artikel om die verweefdheid van fiksie met die doen van navorsing en die skryf daaroor te ontgin. Fiksie en fiksie skryf word nie net as metafoor gebruik om na te dink oor navorsing nie, maar ondersoek as genre vir beide die ontwikkeling van navorsing asook die sinvolle rapportering daarvan in die akademiese omgewing.

Ek onthou dat ek lank gelede nog op ’n manier geglo het aan die doodstraf, ten spyte daarvan dat ek bewus was van allerlei formeel-akademiese argumente daarteen. Toe lees ek *The green mile* van Stephen King en dit het my finaal genees. Ek glo nie iemand kan steeds ’n voorstander van die doodstraf wees na die lees van daardie boek nie. ’n Spul feite en statistiek oor die doodstraf kan nooit dieselfde effek hê nie.

Ek is tans betrokke by ’n navorsingsprojek van die Universiteit van Pretoria oor ubuntu.[1] Die projek staan nou einde se kant toe, en terwyl ons besig was om die moontlikhede van verslaggewing te ontgin, het iemand (wat anoniem wil bly) per e-pos aan ons geskryf: “Ubuntu is in no way ‘fictional’ and/or a mere ‘reflection’ and/or ‘reports’, but a locally lived experience.” Hierin kom die vrees ook na vore dat verskynsels wat nagevors word (in hierdie geval ubuntu) tot blote fiksie “verlaag” sal word. Die onderskeid tussen die sogenaamde werklike lewe van elke dag en fiksie is hier die uitgangspunt. Die onderliggende siening is dat fiksie verwyder is van die werklikheid en dat fiksieskryf die harde werklikheid sal ondermyn. Presies die teenoorgestelde as wat ek met die lees van *The green mile* en my siening van die doodstraf ervaar het.

Ons benadering is die teenpool en ons vind aansluiting by die woorde van Carr (soos aangehaal deur Pendery 2015:339): “The belief in a hard core of historical facts existing objectively and independently of the interpretation of the historian is a preposterous fallacy.” Met ’n tema soos ubuntu wat lae en lae van betekenis het en wat omring is met nostalgie en

verbeelding, het dit steeds duideliker geword dat “hi-story” en “story” vermeng is en dat dit om alternatiewe formulerings vra. Die tema vra om metafore en stories. Dit ontglip ons as navorsers voortdurend en uiteindelik het dit die meeste sin om daaroor in die genre van fiksie te besin en te rapporteer. Later in die artikel word ’n gedeelte van die outo-etnografiese fiksie van een van my PhD-studente, John Eliastam, aangehaal.

2.2 Marguerite vertel

Alhoewel ek dit nog altyd geniet het om te lees en te swot, het ek nooit juis belang gestel om ’n PhD te doen nie. Ongelukkig was ek onder die (valse) indruk dat navorsing slegs vraelyste en statistiek en getalle behels, en strak verslaggewing het my nog nooit aangestaan nie. Toevallig sien ek toe eendag ’n video op YouTube met die titel “Dance your Phd” en daar maak dit vir my ’n nuwe wêreld oop. Die verband tussen kuns en navorsing het ewe skielik vir my soos ’n lig aangegaan. Die kreatiewe en interessante omgang met navorsing het my dadelik aangestaan. Ek begin toe meer lees oor narratiewe navorsing in onderwys en veral die werk van Clandinin en Connelly (2000; 1998; 1989) wat fokus op die ervaringswêreld van leerders en onderwysers. Verder het ek begin lees oor kuns as navorsingsmetode. “Arts-based research” (Leavy 2009) en veral die gebruik van fiksie as navorsingsmetode het tot my gespreek (Clough 2002; 1999; 1995; Leavy 2013). Die temas waarmee ek in my proefskrif werk, is sosiale geregtigheid en anti-onderdrukkende onderwys, en die benadering van kuns en fiksie het my gehelp om hierdie komplekse begrippe op ’n kreatiewe en persoonlike wyse te ontgin. Die hele proefskrif is as ’n storie geskryf en ek verweef die werklikheid met fiktiewe elemente om ’n narratiewe geheel te vorm. My proefskrif was toe eindelik ’n ontginning van my eie storie soos wat dit vervleg is met dié van ander mense wat in dieselfde veld as ek werk. As ’n hulpmiddel om die storie te vertel het ek ’n karakter met die naam Daisy in die lewe geroep. Dit was ’n manier om myself as ’n fiktiewe karakter te herskep. Sodoende het ek ’n manier gevind om “nie ek” te wees:

> … because “to be oneself no longer makes sense” (Zembylas 2007:140). Zembylas (2007:138) also points me in the direction of Foucault who claims that, “... a work of art transfigures, interrupts and opens a void which forces the world to question itself. This void opens possibilities for interrogating our experiences in the world; it is the passion of the experience with which a subject is constantly dismantling and recreating itself.” (Müller 2016:66)

Toe ek eers begin skryf, was dit asof die Daisy-verhaal my navorsingservaringe gestuur, verryk en verander het. Daisy het ’n lewe van haar eie gekry terwyl sy steeds in interaksie met my eie verhaal verkeer het. Sy worstel byvoorbeeld met haar eie ondervindings met onderdrukking in die onderwys as ’n student, ’n onderwyser en ook as ’n ma. Sy wonder hoe sy dinge kan verander en gaan op ’n fiktiewe reis, oor stormagtige seë na verlore eilande, op soek na ’n “beter” plek. Die reis is deels geïnspireer deur die kinderboek *Where the wild things are* (Sendak 1963), en neem haar op ’n avontuur na onbekende plekke waar sy nuwe dinge sien en op nuwe maniere leer dink. Sy is op soek na “andersheid”, net soos ek. Die narratief wat ontwikkel het, is dus ’n fiktiewe storie wat geïnspireer is deur regte ervaringe en belewenisse, kuns, teorie en bestaande fiksie.

> The sun disappears behind a cloud and Daisy looks up at a dark ceiling of lush forest green – these trees are tall and she feels very small. She listens to a nostalgic tune as the wind hums through the thick branches of memory and forgetting. The desolate

> beach remains barely visible between the silhouettes of tree trunks and they seem to be closing in on her like an army of silent faceless soldiers. A cold shiver of fear runs down her spine. She jumps at a sudden yet strangely familiar sound. “Don’t worry,” Past reassures her, “That is only the sound of ‘Future’ who followed us here.” (Müller 2016:75)

So kom daar met die skryf van die storie talle nuwe karakters by. Past is byvoorbeeld ’n rot wat onder Daisy se tafel bly en saam met haar op reis na die onbekende vertrek, en Future is ’n voëltjie wat altyd maar vooruit vlieg en liedjies sing oor dit wat dalk mag kom. Soos wat die verhaal ontwikkel, het herinneringe, ondervindings en verbeelding verweef geraak. Die storie het dus ’n lewe van sy eie begin kry en my somtyds na onverwagte plekke geneem, waar ek nuwe karakters ontmoet het en nuwe insigte gekry het.

> I get up from my chair to open up the window and draw the curtain. I see the swing set outside my window. I can only choose to get on the swing and swing in unison with others, or not. When a butterfly comes in through my window it is both part of my story and part of its own story. When the sun shines through my window it shows me a stain on my tablecloth I never noticed before, I can look at that stain forever and think of what it might represent and accept it, or get up and wash my tablecloth. (Müller 2016:76–7)

Die metafoor van die skoenlapper wat by die venster invlieg en beide deel word van my verhaal en ook ’n verhaal van sy eie het, help ons om die funksie van fiksie in die navorsingsverslag te verstaan en te verwoord. Dit is deel van die navorsingsverhaal terwyl dit ook ’n eie verhaal behels. Maar die skoenlapper wat invlieg, bring meteens nuwe perspektiewe en ervaringe. Nadat die skoenlapper ingevlieg het, is daar ’n nuwe prentjie en nuwe verhaal. Tog is dit ook dieselfde storie. Die invoer van fiksie in die navorsingsverslag het dieselfde funksie. Dit konstrueer dieselfde storie op ’n nuwe manier en so word ’n alternatiewe perspektief geskep.

Ek maak gebruik van Kumashiro (2000; 2002) se raamwerk van anti-onderdrukkende onderwys om uiteindelik die verhaal te lees. Kumashiro se “space-between” is ’n spasie waar die realiteit opgeskort word en waarbinne nuwe moontlikhede ontwikkel word. ’n Fiksieverhaal wat uit, langs en teenoor die tradisionele navorsingsverhaal ontwikkel is ’n gedeeltelike storie. Dit vertel nie alles nie, maar dit is op soek na iets tussenin en ook anderkant die opsigtelike grense. Op hierdie manier help dit ons om dit wat ons weet te bevraagteken en dit wat ons nie weet nie, te soek.

> I find myself standing in the middle of my table. The essays are coming to life and the red pen marks run like veins over the paper figures. The sun disappears for a second and I see the silhouettes of figures standing in straight rows. We all look up at the school inspector stepping out of the crumpled newspaper to take his place on top of the pile of theory books. “Do we want reflective practitioners or teachers who can teach children to read?” he asks in the voice of reason and clarity.(Müller 2016:68)

In die uittreksel van Daisy se verhaal is dit duidelik dat sy toenemend ’n verbeeldingswêreld betree waarin onwerklike dinge kan gebeur. Haar storie ontstaan uit ’n konstante soeke na iets buite die grense van dit wat sy weet en verstaan, ’n soeke na iets nuuts en anders.

Hierdie gebruik van die fiktiewe narratief het my gehelp om dit wat ek verstaan in terme van akademiese teorieë te verwoord, maar terselfdertyd verby hierdie verstaan te kyk na die plekke en dinge wat ek nog nie verstaan nie. Die storie neem my dus deurentyd na die grense van my verstaan. Ek moes keer op keer vra: Maar wat lê net om die draai? Wat weet ek nog nie?

In die skepping van ’n fiksiestorie val die klem van die akademiese reis met kennis juis op die proses van ontdekking en skepping eerder as die eindproduk. Die fiktiewe help om onsekerheid te verwoord, eerder as om sekerheid voor te gee. Fiksie as ’n navorsingsmetode spreek tot ’n postkwalitatiewe benadering wat St. Pierre (1997:176) beskryf as “research that aims to produce different knowledge and to produce knowledge differently”.

Die storie van Daisy se avontuur is dus metafories van die proses waardeur ek self moes gaan om sin te maak van my eie identiteit as wit, Afrikaans, heteroseksueel, en vroulik in die Suid Afrikaanse konteks. Die fiksieverhaal het my gehelp om deur sekere ervaring te werk, dit te kontekstualiseer, en uiteindelik binne ’n bepaalde raamwerk te lees. Verder het die skryf van die verhaal my gehelp om aan te hou vra: Wat weet ek nie? Of: Wat mis ek? Dit kom alles neer op ’n soeke na “andersheid” of ’n nuwe manier van wees. Vir my maak die kreatiewe omgang met navorsing hierdie soeke moontlik.

> Daisy’s problem is that she feels troubled by her experiences with oppression in education (both as a student, an educator and a mother). She wonders how she can change things. She is now on a journey in search of a “better” place. The journey takes her into unknown territory in which she sees new things and thinks new thoughts. And when she returns she will not be better, just different. (Müller 2016:67)

3. Feit en fiksie in die rapportering van navorsing

Die gangbare manier van rapportering van navorsing is die sogenaamde “expository essay” (verklarende opstel). In so ’n opstel sal die navorser die lesers volledig en duidelik inlig oor die probleem, die navorsingsvraag, die agtergrondliteratuur, metodologie, dataversameling en die implikasies van die bevindinge (Wade 2008:13). Die meeste akademici beskou hierdie manier van skryf oor navorsing as die enigste geldige manier. Proefskrifte en artikels wat ander opsies ondersoek, kry dikwels die wind van voor omdat dit nie inpas by die gangbare en aanvaarde nie. Tog is dit interessant dat die gebruik van fiksie vir die rapportering van navorsing glad nie so vergesog is nie en eintlik reeds goed gedokumenteer en beskryf is (Alvermann en Hruby 2003).

So word fiksie dan aangewend om die bevindinge van navorsing in storievorm “uit te pak” en te ontwikkel. Dit beteken dat die feite van die navorsing (temas, kategorieë, kulturele insigte, ens.) geneem word en met fiksie geïntegreer word ten einde ’n lewende verslag van die navorsing te ontwerp wat demonstreer eerder as sê (Alvermann en Hruby 2003:261). De Oliveira Andreotti (2016) praat van die “performative text”:

> “[P]erformative” texts are very different from texts that claim to represent something literally. As an expression of an aesthetic force the text has a life of its own and is out of my control – in the artistic sense, I cannot claim responsibility for what it does or

> even where it comes from. My experience with this force is that it intends to "touch' each reader differently, in order to bring forward something needing to surface and to become visible. (Oliveira Andreotti 2016:80)

Volgens Caine e.a. (2016:1) is daar drie doelwitte wat bereik kan word met 'n "fictionalizing in narrative inquiry", naamlik (i) die beskerming van medewerkers se identiteit, (ii) die skep van afstand tussen die self en persoonlike ervaringe, en (iii) om op 'n verbeeldingryke manier die ondersoekruimtes en die navorsingsinterpretasies te verryk. Iets wat moontlik hier bygevoeg kan word, is dat die gebruik van fiksie ook akademiese navorsing meer toeganklik kan maak vir nie-akademiese gehore.

Dit is interessant en belangrik om te ontdek dat die aanvaarde gebruik om fiktiewe name (pseudonieme) te gebruik inderwaarheid reeds 'n vorm van fiksieskryf is. Dit het ontstaan ter wille van die etiese oorweging om persone wat aan die navorsing deelneem te beskerm. Die bedoeling van pseudonieme is om tyd, plek en ander identiteitsaanduiders te verbloem.

Mens sou die tweede doelwit hier bo ook kon verwoord met "a process of creating an other to tell more" (Caine e.a. 2016:3). Dit is wat Marguerite bewerkstellig het met die skep van haar Daisy-karakter. Dit is ook 'n voorbeeld van outo-etnografiese fiksie. Fiksie skep die moontlikheid van 'n dieper of dikker beskrywing ("meer") en terselfdertyd skep dit ook beskerming vir die skrywer/navorser sodat sy/hy nie onnodig kwesbaar, weerloos en uitgelewer gelaat word nie.

In 'n artikel deur John Eliastam (2016) reflekteer hy op sy reis as navorser in die ubuntu-navorsingsprojek, en verwys ook na die verhouding tussen hom en die medenavorsers. Interessant is dat hy oënskynlik die teenoorgestelde as Caine e.a. (2016:1) beklemtoon. Laasgenoemde praat van skep van die nodige afstand met die medenavorsers, terwyl Eliastam verwys na Meerwald (2013:45) en verduidelik wat hy wou bereik: "to diminish the gap between myself as the researcher and what is being researched in order to reflect my simultaneous involvement in the research process". Op die oog af lyk dit na teenoorgesteldes, maar dit is maar net verskillende perspektiewe op dieselfde argument. Fiksieskryf help die navorser om te besin oor die komplekse prosesse en verhoudinge tussen hom-/haarself, die navorsing en die verskillende rolspelers op die navorsingsreis.

Die derde doelwit kan ook sommer kortweg aangedui word as "creating 'as if' worlds" (Caine e.a. 2016:3). Met die skep van 'n verbeeldingryke "asof"-verhaal word die interpretasie (selfs "ontleding") na 'n volgende vlak gevoer. "[I]t provides a way for researchers and participants to understand their experiences in new ways, in different contexts" (Caine e.a. 2016:4). Dit skep moontlikhede vir 'n meer egte en kleurryke verhouding tussen die navorser en die medenavorsers wanneer hulle saam betrek word in 'n nuwe fiktiewe wêreld. Eliastam (2016) verwys daarna as "contextually situated stories of people".

Met verwysing na die werk van Sarbin (2004) sê Caine e.a. (2016:4):

> The worlds created are narrative constructions, fictionalized out of the stuff of memory and drawing on field texts that are composed and co-composed with participants. In this way, like Sarbin, we understand imagining as a form of perceptual and embodied knowing.

So vervaag die skeidslyn tussen navorser en medenavorsers. Die gebruik van fiksie help dus om sekere teenpole wat in tradisionele navorsing aanvaar word, te bevraagteken. Die mees ooglopende teenpole is dié van feit/fiksie, maar daar kom ook ander ter sprake, soos rasioneel/emosioneel, wetenskaplik/kunstig en publiek/persoonlik. Baie kwalitatiewe navorsers aanvaar lankal reeds dat hulle persoonlike ervaring en persepsies altyd hulle navorsing en navorsingsvrae beïnvloed. Die navorser kan onmoontlik as ’n objektiewe buitestander gesien word (Leavy 2009). Binne die feminisme word die rasioneel/emosioneel-skeidslyn wat ons in positivistiese navorsing vind, bevraagteken. Verder sien ons in navorsingsmetodes soos die outo-etnografie dat die teenwoordigheid van die navorser dikwels sigbaar gemaak word en/of verbloem word deur stories en narratiewe. Dit alles het aanleiding gegee tot die ontstaan van navorsing wat klem lê op die gebruik van fiksie as navorsingsmetode soos in die werk van Clough (2002) en Leavy (2013). In sulke navorsing is daar ’n klemverskuiwing weg van “die” waarheid na gedeeltelike waarhede en meerdere waarhede.

Fiksie maak dit vir die skrywer moontlik om af te sien van die “single story” (Adichie 2009), dikwels omdat die gebruik van fiksie in navorsing meestal gepaard gaan met meerdere deelnemers. Die uiteindelike storie word as’t ware saam geskryf. Die saamvloei van meerdere stories help ons om ander se perspektiewe in ag te neem soos dit verweef word in ons eie storie. Medenavorsers se stemme word in hierdie tipe navorsing net so belangrik geag soos dié van die navorser en hulle insette gee ook leiding aan hoe die storie ontvou en verstaan word. Die belangrikheid hiervan lê daarin dat die tradisionele magsverhouding tussen die navorser en die persoon wat nagevors word, afgebreek word. Die objekte van navorsing word nou “medenavorsers”. Hulle word deel van die storie, maar help ook met die interpretasie van die storie en help die navorser om tot nuwe insigte te kom en sy/haar eie storie te bevraagteken of uit ander hoeke te benader.

In Marguerite se PhD (Müller 2016) gebruik sy meerdere stories, afkomstig van meerdere bronne en vervleg dit uiteindelik in een fiksiestorie. Die vraag is egter of die fiktiewe element werklik nodig is. Kon sy nie maar liewers net ’n outobiografiese werk of ’n lewensgeskiedenis geskryf het nie? Dit sou miskien ook kon gewerk het, maar die resultaat sou heel anders gewees het. Fiksie maak dit vir haar moontlik om keer op keer te vra: “Wat sou gebeur as?” of “Sê nou maar ...?” (“What if?”), en dit is juis daardie soort vraag wat die storie vorentoe neem en ontwikkel.

Net so het die invoer van ’n metafoor vir Julian deure van verstaan en interpretasie oopgemaak. Sy navorsingsprojek oor ubuntu is besig om na drie jaar ten einde te loop. Hy en sy span is tans in die proses van die skryf van ’n boek[2] wat gebaseer is op die deurlopende metafoor van die begraafplaas wat geleë is tussen die “town” en die “township”. Die metafoor maak dit moontlik om na te dink oor ubuntu as ontmoetingsplek tussen die hede en die verlede, die lewendes en die afgestorwe voorvaders. Dit skep ook ruimte vir die ontwikkeling van taal wat praat oor die dinamiek van verhoudinge wat ontwikkel tussen ’n verskeidenheid mense in en rondom die begraafplaas. Die metafoor wat deel is van ’n fiktiewe verhaal maak dit vir die navorsers moontlik om te besin oor meersydigheid van ubuntu as ’n gelaagde en komplekse begrip.

Dus is die gebruik van fiksie vir ons ’n soort navorsingsinstrument wat ons help om ons eie stories te vertel, op verskillende maniere te lees en te interpreteer, te sien hoe ander se stories by ons s’n aansluit, en dan nuwe moontlikhede te ontgin in ons soeke na “andersheid”. Dit

help ons om die fees van tekstuele moontlikhede te vier. Barone (2016:16) verwoord die vreugde van hierdie proses onverbeterlik mooi: "Within this celebration, social researchers can be found dancing back and forth across what was once a clearly delineated and closed border between the true and the false, the factual and the fictional."

Navorsing wat handel oor die self en persoonlike ervaringe lê ook klem op emosie en sintuiglike ervaringe (*embodiment*) wat dikwels te kort skiet in tradisionele positivistiese navorsing. Die deelnemer aan narratiewe navorsing stel hom-/haarself bloot aan 'n proses wat moontlik krisis, pyn en emosie kan meebring. Die fiktiewe spasie, of die skep van fiktiewe karakters, is moontlik een manier om die deelnemer te "beskerm". Dit was byvoorbeeld vir Marguerite makliker om oor moeilike ervaringe in die klaskamer te skryf uit Daisy se oogpunt as uit haar eie. Die fiktiewe karakter maak dit sodoende moontlik vir die navorser om 'n treetjie terug te gee in die vertel van haar eie ervaringe. Dit gee die navorser ook die geleentheid om nuwe moontlikhede te skep. Om op nuwe maniere te onthou.

In die rolprent *Saving Mr. Banks* sê die karakter van Walt Disney die volgende oor sy skep van fantasieë en fiktiewe wêrelde:

> I am just so tired of remembering in that way. Aren't you tired too? Now we all have our sad tales, but don't you want to finish the story, let it all go, and have a life that isn't dictated by the past? (Hancock 2013)

Walt Disney se karakter verwys na die skep van alternatiewe wat fiksie so aantreklik maak.

Maar fiksie het ook 'n ander belangrike funksie: dit het die potensiaal om akademiese navorsing aan nie-akademiese gehore oor te dra. bell hooks (2003:46) praat van die rol van die onderwyser om die gaping tussen die "akademiese" en "regte" wêreld te bewerkstellig. 'n Demokratiese benadering tot navorsing vereis van ons om kennis aan almal beskikbaar te stel. "We share the knowledge gleaned in classrooms beyond those settings thereby working to challenge the construction of certain forms of knowledge as always and only available to the elite" (hooks 2003:41). In aansluiting by hooks se demokratiese benadering tot kennis kan fiksie die moontlikheid daarstel om dit wat voorheen net in akademiese kringe sou gebly het, na nie-akademiese lesers te laat oorspoel.

4. Fiksie – 'n soeke na "andersheid" vir die nadenkende navorser

Daar is verskeie vorme van fiksie wat aangewend kan word. Rhodes en Brown (2005:471) onderskei die volgende kategorieë:

- Kinderliteratuur
- Poësie
- Televisie-"cartoons"
- Wetenskapfiksie
- Drama
- Populêre musiek.
- Prosa soos die novelle, roman, kortverhaal, ens.

Fiksie maak dit vir die skrywer moontlik om die nodige afstand tussen hom-/haarself en die navorsingsgebeure te skep en sodoende bewus te raak van die hele netwerk van verhoudinge wat bestaan en daaroor te besin. Coulter en Smith (2009:587) verduidelik dat "knowledge is constructed through transactions among researchers, participants, evidence and the social context." Die tradisionele navorsingsverslae waar die skrywer op 'n gewaand objektiewe manier verslag doen oor data en bevindinge, is geneig om hierdie "transaksies" verby te kyk en/of te ontken. Rhodes en Brown (2005:477) beklemtoon die valsheid daarvan wanneer die "fictional characteristics of research" nie erken en aanvaar word nie.

Die vraag is nie soseer wat die verskil is tussen 'n sogenaamde wetenskaplike dokument aan die een kant en 'n storie of fiksie aan die ander kant nie. Daardie verskil word toenemend bevraagteken en dit word duidelik dat fiksie en feite nie so maklik van mekaar te skei is nie. Die dieper vraag is wat die aansprake van 'n skrywer oor sy/haar teks is? Richardson en St. Pierre (2005:961) noem dit die "authorial claim for the text". Die genre van fiksie help die skrywer om sy/haar eie aansprake te relativeer en versigtig te wees met finale gevolgtrekkings. Sodoende word die belang van etiek en veral verantwoordelikheid beklemtoon (Rhodes en Brown 2005:469) en sodoende verskuif die klem weg van die sogenaamde geldigheid of waarheid van die navorsing na die subjektiewe integriteit van die navorser in die skryf van die navorsingsverslag. Die verantwoordelikheid van die skrywer behels onder andere ook die erkenning dat taal meer is as 'n middel om die werklikheid mee te beskryf. Met taal word 'n werklikheid gekonstrueer (Goolishian en Anderson 1988). In dié sin bly taal altyd 'n onopgeloste probleem wat erken moet word.

'n Fiksieverhaal kan 'n geregverdigde en kragtige manier wees waarop navorsing en die bevindings van navorsing aangebied word (Richardson 2000; Clough 2002). Wanneer 'n persoonlike verhaal ingebed word in die beskrywing van die breë konteks, kan ons daarna verwys as outo-etnografiese fiksie (Richardson 2000:11). Volgens Richardson kan sulke "evocative representations" beskou word as 'n radikale verwerping van objektiwiteit in die sosiale wetenskappe. Dit is eerder 'n poging tot egte integrasie van persoonlike ervaring met wetenskaplike bevindinge en refleksie. "We find ourselves attending to feelings, ambiguities, temporal sequences, blurred experiences, and so on; we struggle to find a textual place for ourselves, our doubts and our uncertainties" (Richardson 2000:11).

Binne die navorsingsprojek oor ubuntu waarna vroeër in die artikel verwys is, het een van die PhD-navorsers, John Eliastam, deel van sy navorsingservaring in 'n stukkie outo-etnografie verwoord. Hy maak van evokatiewe outo-etnografie gebruik. Volgens Lemmer (2012:551) het dit ten doel "om by die leser 'n emosionele resonansie met die skrywer te skep". As sodanig funksioneer outo-etnografie in noue verwantskap met fiksie.

Eliastam (2016) se verhaal:

> **Ubuntu's disruption of space**
>
> I enjoy driving long distances. This is fortunate because my work, whether as a researcher or as a management consultant, often involves long road trips. Over the years, I have found ways to make the hours I spend behind the wheel of my car enjoyable. I am able to access the large collection of music on my smartphone via the Bluetooth on my car's sound system. Familiarity with various routes means I know where to buy good coffee (I confess to being something of a coffee snob). And then

there is my car; I love my car. It is a BMW X3, bought second hand, but still a beautiful machine. It is powerful, safe and comfortable. It insulates me from much of the harshness of road travel, along with my carefully chosen music, coffee and a variety of snacks.

It was still dark when I left East London, heading to Mthatha – dark, cold and wet. My first stop was at a boutique coffee franchise at an all-night filling station. I ordered a double cappuccino; a large, freshly baked apple and cinnamon muffin; and added a bottle of still mineral water before paying and leaving. As I turn onto the N2 freeway, there is the familiar site of someone standing by the road, waiting for the offer of a lift. I am simultaneously moved to stop by the thought of people waiting in the rain, and tempted not to stop by thoughts of wet car upholstery and inconvenience and even the risk of being a victim of crime. I stop and lower the window to speak to the man standing next to the vehicle.

I ask him where he is going. He tells me he is going to Idutywa, a small town between Butterworth and Mthatha. I open the door and signal for him to get in. He settles into the seat nervously. It is unusual for a white South African to stop and offer a lift in this way, almost unheard of. He looks uneasy. Grateful, but uneasy. We travel without speaking for a few minutes. The music that was so relaxing a few seconds before I stopped now feels like an intruder. I cannot imagine that he is a fan of alternative rock music. I am not sure whether to simply turn it down, and allow it to fill what might otherwise be an uncomfortable silence, or turn it off. I turn the music off.

I introduce myself and ask him for his name. It is Bongani. I ask him if he lives in East London. He tells me that he is returning to a village near Idutywa after an unsuccessful attempt to find a job in East London. He tells me that there are no jobs where he lives. There is only poverty. He lives with his mother and four younger siblings. He finished matric the previous year, and now feels the pressure of providing for his family.

While he is talking, I glance at the coffee nestling in its holder in the centre console and think whether I should still drink it. It seems rude to do so, because there is only one cup and I cannot offer him any. I think about the muffin. I take it out, break it into two and offer him one of the halves. He accepts, gratefully. I tell him that I am trying to learn about ubuntu; I ask if he will tell me about it. He smiles:

Ubuntu is something that is part of our culture. It does not matter if you are poor. We are all poor, but even with that poverty you will see ubuntu. Even if what they have is a little, people will share their food with someone in the community who does not have anything.

If you take our weddings, everyone in the community is invited. Everyone can come and eat meat – even that drunk guy. Ubuntu is about treating all people with respect; it is about courtesy and compassion.

I ask Bongani if ubuntu could be an answer for how we live together in South Africa. He seems unsure:

> Most white people do not have ubuntu. They only live for themselves. If you are black and poor it seems like they do not even see you. They do not want to know about your struggles.
>
> I am aware that my small gesture of offering Bongani a lift, as an expression of ubuntu, does not really scratch the surface when it comes to the struggles he faces, living in rural poverty. It might be an act of ubuntu, but as an isolated act it leaves too much unchanged. I will continue to live in affluence and comfort. His struggle will continue.

Die bostaande uittreksel van Eliastam se verhaal wys hoe outo-etnografie die navorser help om die invloed wat persoonlike ervaringe op die navorsing het, bloot te lê. In plaas daarvan om sulke ervaringe te probeer onderdruk of beperk, soos gebruiklik is in die tradisionele denkskool, word dit hier doelbewus gebruik vir die verryking van die navorsing. Die konsep van verhalende outo-etnografie (Ellis en Bochner 2000; 2006) is bruikbaar met die oog op die verstaan en beskrywing van beide die ervaringswêreld van die navorser en die konteks of sfeer waarin die navorsing afspeel. Ellis (2004:46) verduidelik dat sulke outo-etnografiese verhale bydra tot ’n dieper verstaan van die self soos wat dit in kontak kom met die lewens van ander deelnemers aan die proses. Lesers word in die skrywer se wêreld ingenooi en die hele proses van vertel, interpreteer, hervertel en refleksie word ’n bron vir verdere verstaan.

Richardson (2000:11; Banks en Banks 1998) beskryf sulke verhalende beskrywings as “a striking way of seeing through social scientific naturalisms. We find ourselves attending to feelings, ambiguities, temporal sequences, blurred experiences, and so on; we struggle to find a textual place for ourselves, our doubts and our uncertainties”. Juis die fiksiemodus maak van so ’n navorsingsverslag ’n refleksie wat gedra word deur subjektiewe integriteit, in teenstelling met die gewaande waarheidsaansprake wat soms met ’n “feitelik korrekte” verslag gepaard gaan. Fiksie se toets is of die karakters daarin geloofwaardig is. En dit gebeur nie sommer per toeval nie. Dit gebeur slegs as daardie karakter uit ervaring of navorsing groei (Wade 2008:6).

Soos reeds genoem, kan die hele idee van fiksie in navorsing vir sommige ongemaklik wees, veral vir diegene wat opgelei is in en van harte glo aan die positivistiese tradisie van sogenaamde objektiewe kennis en kennissisteme. Baie mense verkies hulle kennis stewig en solied. Soos Eisner (1997:7) dit stel: “We prefer our knowledge solid and like our data hard. It makes for a firm foundation, a secure place on which to stand. Knowledge as a process, a temporary state, is scary to many.” Soos reeds vroeër in die artikel beredeneer, werk ons met die konsep van kennis as ’n proses van ’n voortdurend veranderende verhouding tussen ’n persoon en dit wat waargeneem word en die proses van waarneming as sodanig. Dit lê ten grondslag van die narratiewe benadering tot navorsing, wat daarom ook fiksieskryf insluit.

Bell en Desai (2011:288) skryf oor kuns en navorsing en beskryf hoe kuns ons kan help om nuut en anders gekonfronteer te word met die wêreld rondom ons. En “kuns” moet sekerlik wyd verstaan word sodat dit ook gaan oor literêre kunsvorme. Die volgende aanhaling uit Leavy (2009:15) moet ook geïnterpreteer word om fiksie as literêre en kunsvorm in te sluit:

> Arts-based practices help qualitative researchers access and represent the multiple viewpoints made imperceptible by traditional research methods. For the many researchers committed to accessing subjugated voices, engaging in reflexive practice,

and opening up to a public discourse, arts-based practices are a welcome alternative to traditional modes of knowledge-building.

Navorsers as agente vir verandering en vernuwing is voortdurend besig met die soeke na alternatiewe. En fiksie is presies die soeke na en verwoording van een sodanige alternatief. Volgens Bell en Desai (2011:287): “Researchers need to engage aesthetic and sensory capacities so as to create and experiment with alternative possibilities – imagining what could otherwise be.” Fiksie is een van die kragtigste maniere om die dominante verhale te ondermyn en sodoende “andersheid” te bewerkstellig, met die moontlikheid van die skep van ’n nuwe tussen-in ruimte.

Die oopmaak van perspektiewe deur die insluiting van kuns en literêre vorme van rapportering van navorsing kan help om die illusie van universele waarhede wat gebruik word om plaaslike en gemarginaliseerde stemme stil te maak, te ondermyn. Enige kunswerk, wat fiksieverhale insluit, verteenwoordig verskillende dinge vir verskillende mense en kan dus tot ontdekkende vrae en alternatiewe perspektiewe lei.

5. Terugblik

Hierdie artikel is ’n refleksie op die pad wat ons met fiksie in ons navorsing gestap het. Ons is oop en eerlik oor ons aangetrokkenheid tot fiksie as navorsingsbenadering en -metode. Die ontwikkelingspad van navorsing en navorsingsmetodes is lank en omvattend en ons wil nie die indruk skep dat ons dit alles van die tafel vee nie. Tog is ons oortuig daarvan dat die fiksiegenre ’n geldige alternatief bied en dat dit nuwe moontlikhede skep vir navorsers wat ’n behoefte het om kreatiewe uiting aan hulle verstaan en kennis te gee.

Die verbeeldingryke en fiktiewe perspektief help die navorser om iets opwindends te kan raaksien en dit so te verwoord dat dit kommunikeer, verhelder en inspireer. Hierdie genre maak deure oop vir akademiese navorsing wat meer toeganklik en opwindend is. Dit skep die potensiaal om emosie en sintuiglike ervaringe in die rapportering van navorsing in te werk en nuwe moontlikhede te ontgin.

Bibliografie

Alvermann, D. en G. Hruby. 2003. Fictive representation: An alternative method for reporting research. In Flood, Lapp, Squire en Jensen (reds.) 2003.

Anderson H. en H.A. Goolishian. 1988. Human systems as linguistic systems: Preliminary and evolving ideas about the implications for clinical theory. *Family process*, 27(4):371–93.

Banks, A. en S. Banks. 1998. *Fiction and social research: By fire or ice*. Walnut Creek, CA: Altamira Press.

Barone, T. 2016a. Creative nonfiction and social research. In Barone (2016b).

—.2016b. *Handbook of the arts in qualitative research: Perspectives, methodologies, examples, issues.* Thousand Oaks: SAGE Publications.

Bell, L.A. en D. Desai. 2011. Imagining otherwise: Connecting the arts and social justice to envision and act for change. *Equity & Excellence in Education*, 44(3):287–95.

Caine, V., M.S. Murphy, A. Estefan, D.J. Clandinin, P. Steeves en J. Huber. 2016. Exploring the purposes of fictionalization in narrative inquiry. *Qualitative Inquir*, 23(3):215–21.

Clandinin, D.J. en F.M. Connelly. 1989. Narrative and story in practice and research. http://eric.ed.gov/?id=ED309681 (19 Julie 2015 geraadpleeg).

—. 1998. Stories to live by: Narrative understandings of school reform. *Curriculum Inquiry*, 28(2):149–64.

—. 2000. *Narrative inquiry: Experience and story in qualitative research.* San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Clough, P. 1995. *Making difficulties: Research and the construction of special educational needs*. Londen: Paul Chapman.

—. 1999. Crises of schooling and the "Crisis of representation": The story of Rob. *Qualitative Inquiry*, 5(3):428–48.

—. 2002. *Narratives and fictions in educational research.* Philadelphia: Open University Press.

Daiute, C. en C. Lightfoot (reds.). 2004. *Narrative analysis: Studying the development of individuals in society.* Thousand Oaks, CA: SAGE.

Denzin, N.K. en Y.S. Lincoln (reds.). 2011. *The handbook of qualitative research.* Newbury Park, CA: Sage

De Oliveira Andreotti, V. 2016. (Re)imagining education as an un-coercive re-arrangement of desires. *Other Education: The Journal of Educational Alternatives*, 5(1):79–88.

Eisner, E.W. 1997. The promise and perils of alternative forms of data representation. *Educational Researcher*, 26(6):4–10.

Eliastam, J. Interrupting separateness, disrupting comfort: An autoethnographic account of lived religion, *ubuntu* and spatial justice. *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, 72, November 2016. http://www.hts.org.za/index.php/HTS/article/view/3488 (12 Maart 2017 geraadpleeg).

Ellis, C. en A.P. Bochner. 2000. Autoethnography, personal narrative, reflexivity: Researcher as subject. In Denzin en Lincoln (reds.) 2000.

—. 2006. Analyzing analytic autoethnography: An autopsy. *Journal of Contemporary Ethnography*, 35(4):429–51.

Flood, J., D. Lapp, J. Squire, en J. Jensen (reds.). 2003. *Handbook of Research on Teaching the English Language Arts.* 2de uitgawe. Mahwah, NJ: Erlbaum.

hooks, b. 2003. *Teaching Community. A pedagogy of Hope*. New York: Routledge.

Kumashiro, K. 2000. Toward a theory of anti-oppressive education. *Review of Educational Research*, 70(1):25–53.

—. 2002. *Troubling education: Queer activism and anti-oppressive pedagogy.* New York: Routledge Falmer.

Leavy, P. 2009. *Method meets art, arts-based research practice.* New York: The Guilford Press.

—. 2013. *Fiction as research practice. Short stories, novellas and novels.* Walnut Creek, California: Left Coast Press.

Lemmer, E. 2012. Konstruering van die akademiese *habitus*: 'n Analitiese outo-etnografie van 25 jaar in die akademiese wêreld. *LitNet Akademies*, 9(3):548–79.

Meerwald, A.M.L. 2013. Researcher/Researched: Repositioning research paradigms. *Higher Education Research &Development*, 32(1):43–55.

Müller, J.C. en L. Bosman. 2008. Prediking aan die hand van die metafoor van fiksieskryf / Preaching according to the metaphor of fiction writing. *HTS. Teologiese Studies / Theological Studies*, 64(3):1413–23.

Müller, J.C., W. van Deventer en L. Human. 2001. Fiction writing as metaphor for research: A narrative approach. *Praktiese Teologie in Suid Afrika*, 16(2):76–96.

Müller, M. 2016. A collaborative self-study of educators working towards anti-oppressive practice in higher education. Ongepubliseerde PhD-proefskrif, Universiteit van die Vrystaat.

Pendery, D. 2015. Temples, towers, shifting sands: "Greater truth" in historical writing. *History Compass*, 13:338–48.

Rhodes, C. en A. Brown. 2005. Writing responsibly: Narrative fiction and organization studies. *Organization Articles*, 12(4):467–91.

Richardson, L. 2000. New writing practices in qualitative research. *Sociology of Sport Journal*, 17:5–20.

Richardson, L. en E.A. St. Pierre. 2005. Writing: A method of inquiry. In Denzin en Lincoln (reds.) 2011.

Sarbin, T. 2004. The role of imagination in narrative construction. In Daiute en Lightfoot (reds.) 2004.

St. Pierre, E.A. 1997. Methodology in the fold and the irruption of transgressive data. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 10:175–89.

Wade, D.G. 2008. The viability of fictional research writing in academe: Explorations of process and product. Ongepubliseerde PhD-proefskrif, Oklahoma Universiteit.

Zembylas, M. 2007. A politics of passion in education: The Foucauldian legacy. *Educational Philosophy and Theory*, 32(2):135–49.

Zembylas, M., P. Charalambous en C. Charalambous. 2012. Manifestations of Greek-Cypriot teachers' discomfort toward a peace education initiative: Engaging with discomfort pedagogically. *Teaching and Teacher Education*, 28:1071–82.

Eindnotas

[1] Die navorsingsprojek oor ubuntu is interdissiplinêr van aard en word befonds deur die Templeton World Charity Foundation. Julian Müller is saam met Christof Heyns (Regte) en Maxi Schoeman (Politieke Wetenskappe) deel van die span wat onder leiding van James Ogude (Afrika-letterkunde) werk en is verantwoordelik vir die teologiese aspekte van die navorsing.

[2] Die boekvoorstel is aan Routledge-uitgewers voorgelê en is tans onder oorweging. Die werktitel van die boek is *Ubuntuville: The unfolding story of an Ubuntu research project*.